

**YASHIL IQTISODIYOT SHAROITIDA RESURSLARDAN
FOYDALANISH SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING IQTISODIY
MEXANIZMLARI**

Tashmetova Madina Muhammadxon qizi

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, magistrant

Elektron pochta: olimovmadina2525@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur tezisda yashil iqtisodiyot sharoitida tabiiy resurslardan foydalanish samaradorligini oshirishning iqtisodiy mexanizmlari, ekologik xarajatlarning ishlab chiqarish natijalariga ta'siri va resurs tejankor texnologiyalarni joriy etish masalalari tahlil qilinadi. Shuningdek, O'zbekistonda energiya va suv resurslaridan samarali foydalanish imkoniyatlari, yashil investitsiyalarni rag'batlantirish hamda ekologik talablarni iqtisodiy boshqaruv tizimiga integratsiya qilish yo'nalishlari asoslanadi. Tadqiqot yakunida resurs samaradorligini oshirishga qaratilgan amaliy takliflar ishlab chiqiladi.

Kalit so'zlar: yashil iqtisodiyot, resurs samaradorligi, ekologik xarajatlar, energiya tejankorligi, suv resurslari, yashil investitsiyalar, iqtisodiy rag'batlantirish, ekologik innovatsiyalar.

**ЭКОНОМИЧЕСКИЕ МЕХАНИЗМЫ ПОВЫШЕНИЯ
ЭФФЕКТИВНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ РЕСУРСОВ В УСЛОВИЯХ
“ЗЕЛЁНОЙ” ЭКОНОМИКИ**

Ташметова Мадина Мухаммадхон кизи

Ташкентский государственный экономический университет, магистрант

Электронная почта: olimovmadina2525@gmail.com

Аннотация. В данных тезисах анализируются экономические механизмы повышения эффективности использования природных ресурсов в

условиях “зелёной” экономики, влияние экологических затрат на результаты производства, а также вопросы внедрения ресурсосберегающих технологий. Кроме того, обосновываются возможности эффективного использования энергетических и водных ресурсов в Узбекистане, направления стимулирования “зелёных” инвестиций и интеграции экологических требований в систему экономического управления. По итогам исследования разрабатываются практические предложения, направленные на повышение ресурсной эффективности.

Ключевые слова: “зелёная” экономика, ресурсная эффективность, экологические затраты, энергосбережение, водные ресурсы, “зелёные” инвестиции, экономическое стимулирование, экологические инновации.

ECONOMIC MECHANISMS FOR IMPROVING RESOURCE USE EFFICIENCY UNDER THE CONDITIONS OF A GREEN ECONOMY

Tashmetova Madina Muhammadkhon kizi

Tashkent State University of Economics, master's student

E-mail: olimovmadina2525@gmail.com

Abstract. This paper analyzes the economic mechanisms for improving the efficiency of natural resource use under the conditions of a green economy, the impact of environmental costs on production results, and the introduction of resource-saving technologies. It also substantiates the opportunities for efficient use of energy and water resources in Uzbekistan, ways of stimulating green investment, and the integration of environmental requirements into the economic

management system. As a result of the study, practical proposals aimed at improving resource efficiency are developed.

Keywords: green economy, resource efficiency, environmental costs, energy saving, water resources, green investment, economic incentives, environmental innovation.

KIRISH. Jahon iqtisodiyotida tabiiy resurslarga bo'lgan talabning ortishi, iqlim o'zgarishi va ekologik muammolarning kuchayishi iqtisodiy rivojlanishning mavjud mexanizmlarini takomillashtirishni talab etmoqda [1, 18, 19]. An'anaviy iqtisodiy modelda ishlab chiqarish hajmini oshirish asosiy maqsadlardan biri sifatida qaralgan bo'lsa, hozirgi sharoitda ushbu natijaga qanday resurs sarfi va qanday ekologik oqibatlar hisobiga erishilayotgani ham muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shu jihatdan yashil iqtisodiyot iqtisodiy o'sish, tabiiy resurslarni muhofaza qilish va aholi farovonligini oshirishni o'zaro uyg'unlashtiruvchi rivojlanish yondashuvi hisoblanadi [2, 3, 4].

O'zbekiston uchun yashil iqtisodiyotga o'tishning ahamiyati, avvalo, suv va energiya resurslariga bo'lgan talab, ishlab chiqarish infratuzilmasini modernizatsiya qilish zarurati hamda ekologik barqarorlikni ta'minlash vazifalari bilan belgilanadi. Mamlakatda qayta tiklanuvchi energiya manbalarini rivojlantirish va resurs tejankor texnologiyalarni joriy etish bo'yicha amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar iqtisodiy samaradorlikni oshirish uchun yangi imkoniyatlar yaratmoqda [13, 14, 16].

ASOSIY QISM (MUHOKAMA VA NATIJA). Yashil iqtisodiyotning iqtisodiy mohiyati tabiiy resurslardan foydalanish jarayonini ishlab chiqarishning uzoq muddatli samaradorligi bilan bog'lashda namoyon bo'ladi. Resurslarning

cheklanganligi sharoitida iqtisodiy o'sishni faqat xomashyo va energiya sarfini ko'paytirish orqali ta'minlash barqaror natija bermaydi. Aksincha, mavjud resurslardan oqilona foydalanish, ishlab chiqarishdagi yo'qotishlarni kamaytirish va zamonaviy texnologiyalarni joriy etish orqali iqtisodiy natijalarni yaxshilash mumkin [10, 20].

Ushbu jarayonda muhim masalalardan biri ekologik xarajatlarning iqtisodiy qarorlarda yetarlicha hisobga olinmasligidir. Ayrim ishlab chiqarish korxonalari qisqa muddatli daromadni oshirishga intilib, chiqindilarni kamaytirish, suvni tejash yoki energiya samaradorligini oshirishga zarur mablag' yo'naltirmasligi mumkin. Natijada korxona xarajatlarining bir qismi jamiyat va atrof-muhit zimmasiga tushadi [5]. Shu sababli ekologik talablarni iqtisodiy boshqaruv tizimiga kiritish, resurs sarfini muntazam nazorat qilish va ekologik zararlarni kamaytirishga qaratilgan rag'batlarni rivojlantirish zarur [3, 4].

Yashil iqtisodiyot sharoitida resurslardan foydalanish samaradorligini oshirishning muhim yo'nalishlaridan biri ishlab chiqarish texnologiyalarini modernizatsiya qilishdir. Eskirgan uskunalar energiya sarfining ortishi, xomashyo yo'qotishlari va mahsulot tannarxining yuqoriligi bilan tavsiflanishi mumkin. Energiya tejankor uskunalar, avtomatlashtirilgan boshqaruv tizimlari va ishlab chiqarish chiqindilarini qayta ishlash texnologiyalarini joriy etish esa korxonalarining resurslarga bog'liqligini kamaytiradi. Bunda investitsiya qarorlari faqat uskunaning xarid narxiga emas, balki uning xizmat muddati davomida keltiradigan iqtisodiy samarasiga qarab baholanishi lozim [7, 10].

O'zbekiston iqtisodiyotida energiya samaradorligini oshirish alohida ahamiyatga ega. Milliy statistika qo'mitasi ma'lumotlarida mamlakatda energiya

ishlab chiqarishdagi yashil energiya ulushining 2020-yildagi 7,5 foizdan 2024-yilda 15,7 foizga, 2025-yilda esa 21,4 foizga oshgani qayd etilgan [15]. Ushbu o'zgarishlar qayta tiklanuvchi energiya manbalarining iqtisodiyotdagi o'rni ortib borayotganini ko'rsatadi [8, 18]. Biroq energiya manbalarini diversifikatsiya qilish bilan bir qatorda, elektr energiyasini uzatishdagi yo'qotishlarni kamaytirish, sanoat korxonalarida energiya auditini rivojlantirish va energiya sarfini aniq hisobga olish ham muhimdir [7].

Suv resurslaridan foydalanish samaradorligi ham mamlakatning iqtisodiy barqarorligi bilan bevosita bog'liq. Qishloq xo'jaligida suvga bo'lgan talabning yuqoriligi, iqlim sharoitining o'zgarishi va suv resurslarining cheklanganligi suvni tejaydigan texnologiyalarga ehtiyojni kuchaytiradi. Tomchilatib sug'orish, suv taqsimotini raqamli nazorat qilish, sug'orish tarmoqlarini modernizatsiya qilish va nasos stansiyalarining energiya samaradorligini oshirish iqtisodiy hamda ekologik natijalarni birgalikda yaxshilash imkonini beradi [9, 11].

Jahon bankining O'zbekistondagi irrigatsiya infratuzilmasini modernizatsiya qilishga oid 2025-yilgi ma'lumotlarida tegishli loyiha natijasida yiliga qariyb 540 million kub metr suv yo'qotilishini kamaytirish va 165 million kilovatt-soatdan ortiq elektr energiyasini tejash kutilayotgani ko'rsatilgan [12]. Bu ko'rsatkichlar suv va energiya samaradorligini alohida emas, balki o'zaro bog'liq iqtisodiy masalalar sifatida ko'rib chiqish zarurligini ko'rsatadi. Mazkur raqamlar loyihaning kutilayotgan natijalaridir.

Yashil iqtisodiyotning yana bir muhim jihati aylanma iqtisodiyot tamoyillarini rivojlantirishdir. Ushbu yondashuvda ishlab chiqarish va iste'mol jarayonlarida hosil bo'ladigan chiqindilarni imkon qadar qayta ishlash, ikkilamchi

xomashyo sifatida foydalanish va mahsulotlarning xizmat muddatini uzaytirish ustuvor hisoblanadi. Natijada birlamchi resurslarga bo'lgan talab kamayadi, chiqindilarni joylashtirish xarajatlari qisqaradi va qayta ishlash sohasida yangi tadbirkorlik imkoniyatlari yuzaga keladi [6].

Shu bilan birga, yashil iqtisodiyotga o'tish jarayoni moliyaviy va institutsional muammolardan xoli emas. Zamonaviy texnologiyalarning yuqori boshlang'ich qiymati, uzoq muddatli moliyalashtirish imkoniyatlarining cheklanganligi va ekologik loyihalarning samaradorligini baholashdagi qiyinchiliklar korxonalar uchun to'siq bo'lishi mumkin. Bunday sharoitda imtiyozli kreditlash, yashil moliyalashtirish vositalarini rivojlantirish, davlat va xususiy sektor hamkorligini kuchaytirish hamda ekologik natijalarga asoslangan iqtisodiy rag'batlarni joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi [4, 17].

O'rganilgan nazariy yondashuvlar va O'zbekiston sharoitidagi muammolar asosida quyidagi takliflar ilgari suriladi [1, 3, 20].

Birinchidan, korxonalarda resurslar sarfini boshqarish tizimini takomillashtirish lozim. Buning uchun elektr energiyasi, suv va xomashyo sarfi muntazam hisobga olinishi, ortiqcha yo'qotishlar aniqlanishi va ularni kamaytirish bo'yicha ichki samaradorlik ko'rsatkichlari belgilanishi kerak.

Ikkinchidan, ekologik investitsiyalarni baholashda ularning iqtisodiy va ekologik natijalari birgalikda hisobga olinishi maqsadga muvofiq. Texnologiyaning qiymati bilan bir qatorda, undan foydalanish davomida tejaladigan resurslar, kamayadigan ishlab chiqarish xarajatlari va ekologik ta'sir ham tahlil qilinishi zarur.

Uchinchidan, suv va energiya resurslari ko'p sarflanadigan tarmoqlarda modernizatsiya jarayonlarini jadallashtirish kerak. Ayniqsa, qishloq xo'jaligi va sanoatda resurs tejankor texnologiyalarni qo'llash ishlab chiqarish xarajatlarini pasaytirish hamda iqtisodiy barqarorlikni oshirishga xizmat qiladi.

To'rtinchidan, chiqindilarni qayta ishlash va ikkilamchi xomashyodan foydalanishga ixtisoslashgan tadbirkorlik subyektlarini qo'llab-quvvatlash zarur. Bu orqali tabiiy resurslarga bosimni kamaytirish bilan birga, yangi ish o'rinlari yaratish va mahalliy xomashyo bazasidan samarali foydalanish imkoniyati kengayadi.

Beshinchidan, yashil loyihalarni moliyalashtirish mexanizmlarini takomillashtirish lozim. Imtiyozli kreditlar, uzoq muddatli moliyalashtirish va natijadorlikka bog'langan rag'batlar korxonalar uchun ekologik modernizatsiyaning iqtisodiy jozibadorligini oshirishi mumkin.

Oltinchidan, yashil iqtisodiyot natijalarini baholashda faqat investitsiya hajmi yoki o'rnatilgan uskunalarning soniga tayanmaslik kerak. Resurs sarfining real kamayishi, ishlab chiqarish tannarxining o'zgarishi, qayta ishlangan chiqindilarning miqdori va ekologik ta'sir dinamikasi ham muntazam o'rganilishi lozim.

XULOSA. Yashil iqtisodiyot sharoitida resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish ekologik muhofaza bilan bir qatorda, ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish, korxonalar raqobatbardoshligini mustahkamlash va iqtisodiy xavflarni cheklashga xizmat qiladi. O'zbekiston sharoitida energiya ishlab chiqarishni diversifikatsiya qilish, suvni tejaydigan texnologiyalarni kengaytirish, chiqindilarni qayta ishlash va ekologik investitsiyalarni rag'batlantirish ushbu jarayonning ustuvor yo'nalishlari hisoblanadi [13, 14].

Tadqiqot natijalari yashil iqtisodiyotga o'tishda ekologik va iqtisodiy manfaatlarni birgalikda baholash zarurligini ko'rsatadi. Resurs sarfini aniq hisobga olish, investitsiyalarni uzoq muddatli samaradorlik asosida tanlash va ekologik natijalarga bog'langan moliyaviy mexanizmlarni rivojlantirish barqaror iqtisodiy o'sish uchun muhim shartdir. Mazkur yondashuvlarni izchil amalga oshirish O'zbekistonda tabiiy resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish va ekologik barqarorlikni mustahkamlashga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. United Nations. Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development. New York: United Nations, 2015.
2. United Nations Environment Programme. Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication. Nairobi: UNEP, 2011.
3. OECD. Towards Green Growth. Paris: OECD Publishing, 2011.
4. World Bank. Inclusive Green Growth: The Pathway to Sustainable Development. Washington, DC: World Bank, 2012.
5. Pearce, D. W., Markandya, A., Barbier, E. B. Blueprint for a Green Economy. London: Earthscan, 1989.
6. European Commission. A New Circular Economy Action Plan: For a Cleaner and More Competitive Europe. Brussels, 2020.
7. International Energy Agency. Energy Efficiency 2024. Paris: IEA, 2024.
8. International Renewable Energy Agency. World Energy Transitions Outlook 2023: 1.5°C Pathway. Abu Dhabi: IRENA, 2023.

9. Food and Agriculture Organization of the United Nations. The State of the World's Land and Water Resources for Food and Agriculture 2021. Rome: FAO, 2021.

10. United Nations Industrial Development Organization. Industrial Development Report 2024: Turning Challenges into Sustainable Solutions. Vienna: UNIDO, 2024.

11. World Bank. Uzbekistan Country Climate and Development Report. Washington, DC: World Bank.

12. World Bank. Uzbekistan to Modernize Its Irrigation Infrastructure with World Bank Support. 21 May 2025.

13. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 4-oktabrdagi PQ-4477-son qarori. "2019–2030-yillar davrida O'zbekiston Respublikasining "yashil" iqtisodiyotga o'tish strategiyasini tasdiqlash to'g'risida".

14. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 2-dekabrdagi PQ-436-son qarori. "2030-yilgacha O'zbekiston Respublikasining "yashil" iqtisodiyotga o'tishiga qaratilgan islohotlar samaradorligini oshirish bo'yicha chora-tadbirlar to'g'risida".

15. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi. "Energiya ishlab chiqarishdagi yashil energiya ulushi (yillik)". Rasmiy statistika ma'lumotlari.

16. O'zbekiston Respublikasi qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi. LexUZ.

17. O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi. Yashil iqtisodiyot, barqaror rivojlanish va davlat iqtisodiy siyosatiga oid rasmiy materiallar.

18. United Nations Framework Convention on Climate Change. The Paris Agreement. 2015.
19. World Commission on Environment and Development. Our Common Future. Oxford: Oxford University Press, 1987.
20. Global Green Growth Institute. Green Growth Index 2024. Seoul: GGGI, 2024.